

CHET TILINI O'QITISHDA NOAN'ANAVIY TA'LIMNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Aripova Matluba,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.01.1.029>

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tilini o'qitishda qo'llaniladigan noan'anaviy ta'limning pedagogik-psixologik xususiyatlari va undagi muammolar haqida fikr-mulohazalar bildirilgan. Tayanch so'zlar: noan'anaviy ta'lim, chet tili, interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, an'anaviy ta'lim, motivatsiya, tashabbuskorlik, faollik, xususiyatlar, ma'ruza, munozara, qiziqishlar, qoida, tahlil.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НЕТРАДИЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Арипова Матлуба,

Узбекский государственный университет мировых языков, доцент,
кандидат педагогических наук

Аннотация. В данной статье высказаны мнения о педагогических и психологических особенностях нетрадиционного образования, используемого в обучении иностранному языку, и его проблемах.

Ключевые слова: нетрадиционное образование, иностранный язык, интерактивные методы, инновационные технологии, традиционное образование, мотивация, инициатива, активность, особенности, лекция, дискуссия, интересы, правило, анализ.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF NON-TRADITIONAL EDUCATION IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Aripova Matluba,

Uzbekistan State University of World Languages Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences

Abstract. In this article, opinions are expressed about the pedagogical and psychological features of non-traditional education used in foreign language teaching and its problems.

Key words: non-traditional education, foreign language, interactive methods, innovative technologies, traditional education, motivation, initiative, activity, features, lecture, discussion, interests, rule, analysis.

Kirish. O'zgarib borayotgan dunyoda ta'lim tizimi bitiruvchining tashabbuskorlik, yangilikka intiluvchanlik, harakatchanlik, moslashuvchanlik, dinamizm va asoslanganlik kabi yangi sifatlarini shakllantirishi kerak. Bo'lajak professional butun umri davomida mustaqil o'rganishga intilishi, mustaqil qarorlar qabul qilishi, ijtimoiy va kelajakdagi professional sohalarga moslashishga, har qanday jamoada ishlay olishga qodir bo'lishi, ortiqcha yuklanishlar, stressli vaziyatlarga tayyor bo'lishi va ulardan tez chiqish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Shunday ijtimoiy va professional jihatdan faol shaxsni tarbiyalash zamonaviy pedagoglardan o'quv jarayonida, eng avvalo, o'quvchilarning bilim olish, muloqot qilish va shaxs sifatidagi faolliklarini rivojlantiruvchi yangi usullar, texnologiyalarni qo'llashni talab qiladi. Zero, interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish ta'lim sifatini oshiradi, o'qituvchining o'quvchi bilan samarali natijalarga erishishiga ko'maklashadi. Ayniqsa, chet tilini o'zlashtirish jarayonida zamonaviy texnologiyalarni qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Bunga sabab, shu vaqtgacha (an'anaviy) ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalarda esa ular egallayotgan bilimlarni o'zlari

qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib tahlil qilishlariga, xatto xulosalarni o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi.

Tili o'rganilayotgan mamlakat madaniyati, etnik xususiyatlarini o'z ona tili, xalqining milliy, madaniy xususiyatlariga bevosita taqqoslab o'qitish jarayonida ko'plab texnologiyalarni qo'llash mumkin. Jumladan, harakatlar ketma-ketligini to'g'ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, o'rganayotgan predmet asosida ko'p, xilma-xil fikrlardan, ma'lumotlardan kerakligini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan "Blis-o'yin" metodi, o'qituvchilarni auditoriyani boshqarishdagi usullarni hamda o'quvchilarni ish jarayonida boshqarish usullari bilan tanishtiruvchi va shunga o'rgatishga qaratilgan "Boshqaruv" texnikasidan foydalanish mumkin. Chet tilini o'qitishdagi faollik o'quvchi va talabalarda chet tilida nutq harakatlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan diqqat, tafakkur, xotira va irodani rivojlantirish degan ma'noni bildiradi. Faollikning asosiy manbalari maqsadlar, sabablar, xohish, istaklar va qiziqishlar hisoblanadi.

Amaliyotdagi oddiy qoidadan ma'lumki, nazariy darsning asosiy daqiqasida o'quvchilarga yangi bilimlarni berish amalga oshiriladi, keyin esa bahs-munozara, kichik guruhlarda ishlash va boshqa shu kabi noan'anaviy metodlarni amalga oshirish orqali berilgan bilim mustahkamlanishi lozim. Haqiqatan ham dars jarayonida kuzatsak, ta'limning asosiy daqiqasi eng samarali, shundan keyin esa ong faoliyatida o'rganishni davom ettirish motivatsiyasi tezda pasaya boshlaydi. Shu sababli yangi mavzu haqida ma'ruzachi ma'lumot bergandan so'ng, davom ettirish uchun birlashtirilgan o'quvchilarga birma-bir so'z berilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun har bir darsga uch yoki to'rt o'quvchi (ulardan bittasi ma'ruza) tayyorlanib kelishlari (qolganlari mavzu yuzasidan qo'shimcha materiallar tayyorlashlari) kerak bo'ladi. Va albatta, ma'ruzachi o'quvchi tayyorlagan ma'ruzasini ma'ruzachi o'qituvchi oldindan ko'rib berishi va birgalikda muhokama qilib olishlari kerak. O'quvchining ma'ruzachi o'qituvchidan so'ng so'z olishi dars jarayonida noan'anaviy metodlar qo'llanilishidan dalolat berib, o'quvchilarning axborotni eslab qolish ko'rsatkichini pasaymasligiga olib keladi. Chunki bu jarayon bir xillikni oldini oladi. Ayni paytda "Aqliy hujum" metodining og'zaki shaklidan foydalanilsa, o'quvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo'ladi, shu jumladan, o'quvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi, chunki bunda bildirilgan fikr-g'oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi, ular xatto to'g'ri bo'lmasa ham inobatga olinadi. Ma'ruzachi-o'quvchi darsga tayyorlanish jarayonida mustaqil izlanadi, o'z fikrini bayon etishga o'rganadi. Bu jarayon har bir ma'ruzachi-o'quvchi uchun o'zining qobiliyatini turlicha namoyish qilishga imkoniyat beradi. O'quvchi tomonidan har bir darsda turlicha tayyorlangan ko'rgazmali qurollar, o'yinlar va texnikalarni guvohi bo'lish mumkin. Har bir o'quvchining ma'ruzasidan so'ng, o'quvchi rag'batlantiriladi hamda ma'ruzachi o'qituvchi tomonidan mavzu to'ldirib turiladi. Bu klassik an'anaviy o'qitishning oldini olib, o'quvchilarning diqqatini jalb qilish bilan bir qatorda, barcha o'quvchilarni ishtirok etishini ta'minlaydi. Idrok qilish paytida qancha ko'p sensorik (sezgi) kanallardan foydalanilsa, esda olib qolingan bilimlarning miqdori va sifati shunchalik yuqori bo'ladi. Agar bilimlar faqat "ma'ruza"lar orqali (passiv tinglash yo'lida) berilgan bo'lsa, unda 3 kundan so'ng ularning faqat 25% ini eslash mumkin, xolos. Agar ma'ruzalar o'qish (tinglash), namoyish qilish va ko'rgazmali tarzda (ko'rish, ushlab ko'rish va shu kabilar) orqali berilsa va shu to'g'risida bahslashilsa, unda 3 kundan so'ng bilimlarning 75% ini esga tushirish mumkin. Agar bilimlarni idrok qilishda bir necha sensorik kanallar birgalikda ishga solingan bo'lsa, ma'lumotlarning qisqa xotiradan uzoq xotiraga o'tish jarayoni tezlashadi, bu esa bilishning asosi bo'lib hisoblanadi. Bundan quyidagi qoidalar kelib chiqadi:

- o'quv vaziyatini tayyorlashda noan'anaviy metodlar va audiovizual vositalarni samarali ishlatish lozim. Bunda birdaniga ko'pgina sensorik kanallar jalb etiladi;
- o'quv jarayonlarida suhbatlar, guruhviy bahs-munozaralar ko'p tavsiya etiladi, chunki bu metodlar o'quvchilarni faollikka jalb qiladi.

Shuningdek, noan'anaviy ta'limning yutuqlari bilan birga bir qator kamchiliklari ham mavjud. Ularni pedagog inobatga olgan holda to'g'ri yo'nalishni tanlab, keyingi jarayonlarda bu kamchiliklarni to'ldirib, tuzatib borishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Jumladan,

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining kamchiliklari:

• kuchsiz o‘quvchilar bo‘lganligi sababli, kuchli o‘quvchilarning ham past baho olish ehtimoli bor;

- barcha o‘quvchilarni nazorat qilish imkoniyati past bo‘ladi;
- guruhlararo o‘zaro salbiy raqobatlar paydo bo‘lib qolishi mumkin;
- guruh ichida o‘zaro nizo paydo bo‘lishi mumkin.

“Bahs-munozara” metodining kamchiliklari:

- o‘qituvchidan boshqarish mahoratini talab etadi;
- o‘quvchilarning bilim darajasiga mos va qiziqarli bo‘lgan mavzu tanlash talab etiladi.

“Davra suhbat” metodining kamchiliklari:

- ko‘p vaqt talab etiladi;
- o‘qituvchining o‘zi ham rivojlangan fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lishi talab etiladi;
- o‘quvchilarning bilim darajasiga mos va qiziqarli bo‘lgan mavzu tanlash talab etiladi.

“Ishbop o‘yin” metodining kamchiliklari:

- o‘qituvchidan katta tayyorgarlikni talab etadi;
- vaqt ko‘p sarflanadi;
- tanlangan mavzu o‘quvchining bilim darajasiga mos kelishi talab etiladi;
- o‘quvchining his-hayajoni to‘g‘ri qaror qabul qilishga halaqit berishi mumkin.

“Loyihalash” metodining kamchiliklari:

- ko‘p vaqt talab etiladi;
- tanlangan mavzu o‘quvchining bilim darajasiga mos kelishi muhim.

“Yo‘naltiruvchi matn” metodining kamchiliklari:

- ko‘p vaqt talab qiladi;
- tanlangan mavzu o‘quvchining bilim darajasiga mos kelishi kerak;
- o‘qituvchidan katta tayyorgarlik ko‘rish talab etiladi.

“Muammoli vaziyat” metodining kamchiliklari:

- o‘quvchilardan yuqori motivatsiya talab etiladi;
- qo‘yilgan muammo o‘quvchilarning bilim darajasiga mos kelishi kerak;
- ko‘p vaqt talab etiladi;
- o‘qituvchi tomonidan savolni to‘g‘ri qo‘ya olmaslik ehtimoli;
- o‘qituvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi. Xulosa.

Noan’anaviy ta’lim jarayonlarining psixologik tahlillariga nazar tashlaganda, ularning ko‘pchiligida uchraydigan umumiy xususiyatlardan yana quyidagilarni kuzatish mumkin. Bulardan: ta’lim oluvchilarning individual, psixologik, psixofiziologik, ijtimoiy psixologik xususiyatlari hisobga olinmasligi, o‘zini o‘zi boshqarish, nazorat qilish, baholash kabilarning sustligi, o‘zaro muzokaralarda vaqtdan unumli foydalana olmaslik, ruhiy notinchlik, halovatsizlik kabi xususiyatlar ko‘p uchraydi. Lekin mutaxassislikni yaxshi o‘zlashtirgan kasb egasi bunday vaziyatlarda kamchiliklarni bartaraf etib borish imkoniyatlarini yarata oladi. Bunda pedagoglarga, avvalo, bilimi, tajribasi, ijodkorligi qo‘l keladi. Xulosa shuki, mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlardan ko‘zlangan pirovard natija har bir fuqaroning, ayniqsa, yoshlarning mustaqil dunyoqarashga ega, jamiyatda kechayogan tub islohotlar mohiyatini to‘g‘ri anglay oladigan va ularda munosib ishtirok etadigan shaxslar etib tarbiyalashdan iborat. Shu bois, yurtimizda kelajakda jamiyatning ilg‘or bo‘g‘ini bo‘lib etishadigan yoshlar ta’lim-tarbiyasiga katta e’tibor qaratilgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ahmadaliyev A.M., Qosimov A.X. Innovatsion faoliyat va ilg‘or pedagogik texnologiyalar. T.: TATU, 2006.

2. Umarova M.Yu. Tili o‘rganilayotgan mamlakat adabiyoti, tarixi fanini yangi pedagogik texnologiyalar asosidatashkil qilish. // “Chettillarni o‘qitishda yangi pedagogik va axborot–kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish masalalari” Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. O‘zDJTU, 2014 yil 28 mart.

3. Axmedova M., Aripova M. Chet tilini o‘qitishning pedagogik-psixologik asoslari. T.: “Impress Media”, 2017, 100 b.

4. Aripova M.L. Chet tilini o‘rgatishda o‘quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash. // “Zamonaviy ta’lim” ilmiy-amaliy ommabop jurnal. Toshkent, 2015, №1. -51-56 b.